

DORINȚA DE SPORIRE A AUTORITĂȚII DOMNEȘTI ÎN PRIMII ANI AI DOMNIEI LUI CAROL I

Alexandru Cernat*

Rezumat: *Domnia lui Carol I a cunoscut în perioada de debut o instabilitate politică ce cumva se înscria în tradiția frământărilor politice ale României din ultima perioadă. Găsirea cu greu a echilibrului politic în primii cinci ani de domnie (1866-1871) poate fi comparată cu perioada instabilității politice din vremea predecesorului său, Alexandru Ioan Cuza. Dacă acesta din urmă a venit cu momentul 2 mai 1864, Carol, spre sfârșitul acestor primi cinci ani de domnie, avea să caute de asemenea soluția sporirii puterii instituționale. Atent la atribuțiile sale constituționale încă de la adoptarea Constituției din 1866, Carol se vede nevoit treptat să-și revizuiască poziția instituțională în stat pe măsură ce tensiunile politice interne sporesc considerabil spre finalul deceniului VII al secolului XIX, odată cu acest moment apărând și ideea abdicării, ca răspuns extrem la situația dată.*

Abstract: *The first years of Charles I reign were dominated by political instability, which was somehow well-known considering the last years of Romania's tumultuous political evolution. The difficulty of finding a political balance in the first five years of reign (1866-1871) could be compared with the political instability during the time of his predecessor, Alexandru Ioan Cuza. If Cuza generated the May 2, 1864 events, Charles I on the other hand, at the end of the first five years of reign, will search for a solution in order to expand his institutional power. Being focused on his constitutional attributes even since the Constitution of 1866 was promulgated, Charles I feels the need of improving his institutional authority, being pressed by the events that escalated at the end of the 7th decade of XIX century, this being also the moment when the idea of abdication surfaced as a response to the current events.*

Cuvinte-cheie: *Carol I, abdicare, Constituția din 1866, instabilitate politică.*

Key-words: *Charles I, abdication, Constitution of 1866, political instability.*

Contextul epocii moderne a României a adus printre altele și o serie de aspecte ce au vizat transformarea cadrului de funcționare instituțională. Instituțiile politice fundamentale ale statului s-au înscris, firească, în acest context, între ele și instituția domniei. Această instituție, într-un interval mai scurt de un deceniu (1858-1866) a cunoscut trei schimbări substanțiale la nivelul ansamblului său de funcționare. Astfel, dacă la momentul urcării lui Cuza pe tron instituția funcționa în conformitate cu prevederile Convenției de la Paris din 1858¹, se va ajunge în 1864 la schimbarea cadrului de funcționare prin lovitura de stat dată de către Cuza din care a rezultat *Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris*² și implicit începutul domniei autoritare a acestuia, ca ulterior, exercitarea funcției domnești de către Carol I să se realizeze având la bază constituția din 1866³. Prin această punctare a schimbărilor cadrului de funcționare a domniei se subliniază pe de o parte aspectul că la momentul urcării pe tron a lui Carol I nu exista o stabilitate recentă a normelor de funcționare a instituției în fruntea căreia acesta se afla, iar pe de altă parte apare întrebarea asupra raportului de forțe dintre instituție și persoana care o conduce, a felului în care se influențează reciproc. La această întrebare o privire comparativă a exercitării funcțiilor de către Cuza și Carol I poate da unele răspunsuri. Erau prea recente acțiunile și luptele politice ale lui Cuza pentru ca principele Carol I, la urcarea pe tron, să nu fie, într-un fel sau altul, influențat de acestea. Ideea observării intervalului Cuza-Carol I nu este deloc nouă. Într-o conferință susținută în anul 1932 cu titlul „*Carol I-ii, o caracterizare*”, Nicolae Iorga amintește revolta generată de apariția într-o carte în limba germană privind *Istoria românilor* la care contribuise, a unui capitol ce cuprindea, fără a fi

*Masterand Facultatea de Științe Sociale, Universitatea din Craiova, email: acernat.email@yahoo.com.

¹ Rădulescu, 1932, p. 7.

² Ghițulescu, 2011, pp. 106-107.

³ Damean (coord.), 2014, p. 14.

separate, domniile lui Alexandru Ioan Cuza și Carol I: „A fost vorba chiar de un fel de dezaprobare oficială. Mai mai sa-mi confişte cartea. Cum se poate așa ceva: Domnia lui Cuza-Vodă și Domnia lui Carol I-iu împreună? Și cu toate acestea Domnia lui Cuza-Vodă și Domnia lui Carol I-iu sânt legate strâns împreună”⁴.

Intervalului de timp vizat de acest articol privind domnia lui Carol I se rezumă la primii cinci ani (1866-1871), perioadă tumultuoasă de instabilitate politică din care au rezultat nouă guverne și șase dizolvări ale Corpurilor legiuitoare ⁵, urmând ca, odată cu instalarea în 1871 a longevivului guvern conservator condus de Lascăr Catargiu ⁶, stabilitatea internă să înceapă a se contura. Acești primi cinci ani pe care Constantin C. Giurescu îi caracteriza drept „anii cei mai dificili din punct de vedere intern”⁷, debutează pe de o parte cu vizibila preocupare a lui Carol I privind cadrul de funcționare și implicit limitele instituției domniei, în acest sens el accentuând dorința de a primi dreptul de *veto absolut* în locul celui *suspensiv*, aspect la care a ținut mult, cât de asemenea și funcționarea unui sistem bicameral, principiu la care aveau și conservatorii spre deosebire de liberali⁸. Pe de altă parte, afișând încă de la început respectul pentru obligațiile constituționale, intrând într-un climat politic necunoscut, face apel prin *Mesajul Domnesc* de deschidere a Corpurilor legiuitoare din 15 noiembrie 1866, a se da uitării rivalitățile și luptele politice ce pot pune în pericol securitatea țării⁹. Imboldul dat de principe în acest sens se va lovi însă de grelele încercări la care a fost supus în perioada ce a urmat, contrare apelului său, și oarecum firești unei țări fără o tradiție a monarhiei constituționale, obișnuită a schimba domnii des și a funcționa într-un context politic tensionat¹⁰.

Ținând la principiul respectării instituției în exercitarea funcției sale, în afară de dezbaterile privind dreptul de *veto suspensiv* și bicameralismul ce iscă discuții și în Consiliul de miniștri¹¹ pe lângă cele iscate în cadrul legislativului, Carol I afișează la început, la nivelul politicii interne, o atitudine rezervată, parte și a climatului politic necunoscut pe care încerca treptat să-l gestioneze¹². Toamna anului 1866 aduce măsuri și la nivelul politicii externe, în acest sens realizându-se recunoașterea lui Carol I de către puterea suzerană, prin întrevvedere din octombrie a principelui cu sultanul, pe malurile Bosforului, unde gazdă avea să-i fie palatul Beylerbeyi, reședința imperială de vară¹³. Acești primi ani de domnie până spre finalul deceniului șapte se evidențiază printr-o perioadă de acumulare a tensiunii, cu momente punctuale de mari frământări ce vor fi evidențiate cronologic. Această tensiune la nivelul politicii interne se va acumula treptat, iar la nivelul politicii externe se va dezvolta și ca urmare a unor evenimente internaționale în contextul cărora principele Carol devine subiectul unor discuții din chiar pricina originii sale.

Un moment deosebit de important cu implicații atât interne cât și externe a fost reprezentat de ceea ce a rămas cunoscut în istoriografie drept *afacerea Strousberg*. În linii generale aceasta a reprezentat concesionarea în vara anului 1868 a construirii unor drumuri de căi ferate către consorțiul prusian condus de Strousberg, decizie ce va genera un scandal de proporții cu implicații asupra persoanei lui Carol I și implicit repercutate și asupra instituției domniei¹⁴. Contextul tensionat creat de apariției și dezvoltării pe parcursul anilor a problemei Strousberg¹⁵ a facilitat sporirea atacurilor politice îndreptate împotriva principelui, îndeosebi în intervalul 1869-

⁴ Iorga, 1932, p. 8.

⁵ Damean, 2016, p. 139.

⁶ *Istoria românilor*, 2015, p. 634.

⁷ Giurescu, 1946, p. 463.

⁸ Ghițulescu, 2011, pp. 121-122.

⁹ Damean, 2016, p. 138.

¹⁰ Kremnitz, 2014, p. 18.

¹¹ Neagoe, 1992, p. 70.

¹² Polihroniade, Tell, 1937, p. 202.

¹³ Damean, 2016, p. 58.

¹⁴ Kremnitz, 2014, p. 60.

¹⁵ Neagoe, 1993, pp. 14-15.

1871 când opoziții liberali au exploatat din plin situația, lansând acuze sub diferite forme, pe diferite căi¹⁶. Aceste atacuri politice privind problema Strousberg, cumulate cu cele ce vor surveni pe parcurs, vor avea un rol în economia dorinței de sporire a autorității domnești pe care Carol I o va manifesta.

Lanțul tensiunii declanșat odată cu contextul Strousberg își va atinge apogeul la finalul deceniului șapte și începutul deceniului opt, concret în anii 1870-1871. Din chiar luna ianuarie a anului 1870 se conturează în ziarele opoziției o atitudine antidinastică ce-l determină pentru prima oară pe Carol I să pună sub semnul întrebării rolul și viitorul său în fruntea țării. Un moment aparte ce ulterior se va dovedi repetabil e reprezentat de alegerea în aceeași lună ianuarie, a lui Alexandru Ioan Cuza ca deputat de Mehedinți (Cuza nedând curs însă alegerii). Principele nu pune mare preț pe acest moment ce s-a încercat a fi o lovitură politică, cu toate astea putem trage unele concluzii asupra formelor de manifestare antidinastice din acea tensionată perioadă. Exemplele ce surprind starea încordată din acel început de an 1870 sunt numeroase, ajungându-se inclusiv la răspândirea unor zvonuri interne privind un atentat asupra principelui, cât și ideea lansată în presa străină în privința expectativei unei *conspirații* generată de tensiunile politice interne existente. Într-o scrisoare din luna martie a aceluiși an trimisă de către principe tatălui său Carol Anton, îl liniștește pe acesta din urmă în privința informațiilor ce apar în presă, clasându-le drept exagerări. Asupra presei apar discuții și de altă natură, guvernul îi cere lui Carol I acordul pentru a da în judecată ziarele opoziției, însă acesta refuză. Reacțiile principelui la starea internă din ce în ce mai tensionată lipsesc. Atitudinea sa în acest sens este caracterizată într-un articol al „Gazetei generale a Germaniei de Nord” drept înțeleaptă prin prudența și moderația sa¹⁷.

Pe plan european, începutul anului 1870 nu întrezărea vreun conflict însemnat¹⁸, aspect punctat și de către Carol Anton într-o scrisoare trimisă în primăvară fiului său Carol I, unde preciza că „situația generală a Europei e liniștită”¹⁹. La doar câteva luni distanță aparenta liniște e însă perturbată de izbucnirea războiului franco-prusian din luna iulie²⁰. Pentru principe situația devine tensionată pe cel puțin două planuri. Un plan e reprezentat de mișcările interne antidinastice alimentate de contextul războiului mai sus amintit, iar al doilea vizează ecoul frământărilor politice europene în privința candidaturii la tronul Spaniei a fratelui mai mare a lui Carol I, și anume Leopold. În ceea ce privește aspectele primului plan, al celui intern, acestea iau forma unor manifestări diferite. Pe de o parte reacția fătisă a presei liberale în a afișa o atitudine de simpatie față de Franța, aspect din pricina căruia Carol I se simțea ofensat de declarațiile tot mai necugetate ce umpleau ziarele de opoziție. Chiar principele, cu o lună în urmă (iunie) într-o scrisoare adresată lui Napoleon al III-lea, punctase însemnătatea pentru România a sprijinului moral al Franței contra partidului revoluționar²¹. Pe de altă parte spiritul efervescent al opoziției va face mișcări și mai îndrăznețe, vizând intimidarea domnului prin perspectiva unei detronări. În acest sens s-a conturat manifestarea anti monarhică de la Ploiești din august, cunoscută drept *Republica de la Ploiești*, inițiată de Alexandru Candiano-Popescu, prin care se proclamase detronarea domnului și instituirea unei regente, ce a fost privită de principe drept „o copilărie”. Cu toate acestea, deși ea a fost ironizată sau netratată cu seriozitate de către Carol I, esența momentului, observată în cheia îndimării monarhului, era totuși reprezentativă²². În memoriile sale, M. Theodorian-Carada, nepotul lui Eugeniu Carada, surprinde multe aspecte ce țin de frământările interne din acea perioadă povestite de unchiul său, în special elemente ce constituie tabloul tensiunii, presiunii exercitate asupra lui Carol I. *Republica de la Ploiești* reprezentând momentul vizibil și local al manifestării

¹⁶ Damean, 2016 p. 312.

¹⁷ Neagoe, 1993, p. 74, 77-78, 88-89.

¹⁸ Iorga, 1916, p. 81.

¹⁹ Neagoe, 1993, p. 97.

²⁰ Damean, 2016, p. 145.

²¹ Neagoe, 1993, p. 104.

²² Damean, 2016, p. 147.

anti-dinastice planificate în prealabil „Totdeauna unchiu zicea că numai din ambiția de a se zice că el a detronat pe Carol, Candiano s-a mișcat înainte de timpul hotărât”²³. Informațiile ce surprind rolul lui Eugeniu Carada în contextul frământărilor din anul 1870 oferă și o imagine a tensiunii politice generale, din țară²⁴. Deși Carol prezice cu câteva săptămâni înainte faptul că participanții *Republicii de la Ploiești* vor fi achitați, luna octombrie și decizia justiției în acest sens îi lasă acestuia un gust amar, conturându-se din nou gândurile acestuia în vederea abdicării²⁵. Perspectiva războiului și necunoașterea inițială a poziției exacte pe care o va afișa Carol cu privire la acesta, făcea cercurile diplomatice franceze să discute chiar ideea, lansată ulterior și în țară, a unei posibile detronări a principelui²⁶. În ceea ce privește al doilea plan prin care situația devenea și mai tensionată, și anume candidatura lui Leopold la tronul Spaniei, lui Carol I i se fac cunoscute prin ducele de Grammont reacțiile franceze în această privință din care reiese din nou atenția cu care Franța trata felul în care principele român se raportează la candidatura fratelui său, punându-se în discuție din nou perspectiva deteriorării relațiilor dintre Franța și România²⁷.

Accentuarea crizei atât interne, prin instabilitatea și atacurile politice, cât și pe plan extern prin consecințele războiului franco-prusian asupra principelui, îl determină pe Carol I să ajungă la ideea nevoii de schimbare sau ameliorare a situației. Constituția de la 1866 îi pare lui Carol neputincioasă în privința rezolvării crizei politice, prin excluderea sa de la posibilitatea unei implicări active în guvernare, fapt pentru care menifestă o dorință de modificare a actului fundamental, în sens *autoritar*. În acest fel se întrevăd mai multe opțiuni. O primă opțiune era reprezentată de o lovitură de stat care să ducă la modificarea formei Constituției, o măsură radicală neîmpărtășită însă de domn. O altă opțiune viza revizuirea Constituției prin puterea legislativă, dar, aceasta fiind controlată de liberalii radicali (ce dețineau majoritatea), o făcea greu de pus în practică. Datorită caracterului său sau a unor calcule politice și nu numai, principele optează pentru soluția încercării de modificare a Constituției cu ajutorul *Puterilor garante*, prin care se viza și lărgirea prerogativelor constituționale ale domnului²⁸. Carol, se va adresa în luna noiembrie *Puterilor Garante* cu excepția Franței²⁹. În aceleași memorii ale lui M. Theodorian-Carada, amintite și anterior, se punctează aspectul unei comunicări către Cameră din partea lui Golescu, Lascăr Catargiu și Nicolae Haralambie, asupra revizuirii Constituției în sensul sporirii prerogativelor domnești, în caz contrar „Vodă abdică”, de asemenea, în context, punctându-se și discuțiile de culise privind o posibilă detronare a lui Carol, categoric dezavuată însă de Ion Brătianu³⁰. Principele pregătise de asemenea și un *Memoriu* de mari dimensiuni (71 pagini), în care erau punctate o serie de aspecte politice privind societatea românească în acești primi ani de domnie. De la perspectiva sa asupra primilor ani de domnie, până la problemele sociale și greutățile instabilității politice, cu implicații și asupra instituțiilor. Cum însă răspunsurile monarhilor la scrisoarea din noiembrie s-au rezumat a fi doar formale, deloc încurajatoare, Carol va renunța la trimiterea *Memoriului*³¹. Începutul anului 1871 conturează de asemenea tensionat. Cunoscutul text din luna ianuarie prin care Carol se adresează unui personaj fictiv, incită mult spiritele. Textul puncta discrepanța dintre calitatea prea liberală a Constituției de la 1866 și realitatea societății românești: „*Acești oameni care și-au făcut educația lor politică și socială mai mult în străinătate, uitând cu desăfârșire împrejurările patriei lor, nu caută altceva decât a aplica ideile de la care s-au adăpat acolo, îmbrăcându-le în niște forme utopice, fără a cerceta dacă se potriveau sau nu. Astfel, nefericita țară, care a fost întotdeauna îngenunchiată sub jugul cel mai aspru, a trecut deodată și fără mijlocire de la un*

²³ Theodorian-Carada, 1930, p. 42.

²⁴ Theodorian, 1937, pp. 22-35.

²⁵ Neagoe, 1993, p. 131.

²⁶ Iorga, 1916, p. 85.

²⁷ Neagoe, 1993, pp. 108-109.

²⁸ Damean, 2016, pp. 149-150.

²⁹ *Istoria românilor*, 2015, p. 633.

³⁰ Theodorian-Carada, 1930, p. 43.

³¹ Damean, 2016, pp. 151-159.

regim despotic la cea mai liberală Constituție”³². În luna următoare, din corespondența principelui cu tatăl său, acesta din urmă punctează de asemenea necesitatea unei schimbări la nivelul autorității domnești, încurajându-l pe fiul său inclusiv asupra perspectivei unei abdicări³³.

Incidentul de la Sala Slătineanu, din luna martie³⁴, completează tabloul crizei interne. Carol resimte tensiunea și va acționa în sensul asta. După ce i s-a cerut demisia lui Ion Ghica din fruntea guvernului, s-a optat pentru convocarea locotenenților domnești din 1866 cărora Carol avea să le anunțe retragerea de la domnie. Aceștia nefiind de-acord cu intenția domnului, Lascăr Catargiu își va asuma conducerea viitorului guvern, în noaptea de 11 spre 12 martie 1871 formându-se guvernul de esență conservatoare, cel mai stabil de la venirea lui Carol până la acel moment³⁵, context în care, treptat, frământările interne încep să se diminueze. Concluzionând, dorința de sporire a autorității domnești manifestată de Carol spre sfârșitul primilor cinci ani de domnie nu a reușit să se materializeze. Contextul intern ce treptat și-a găsit o stabilitate după preluarea guvernului de către Lascăr Catargiu în 1871, precum și contextul extern favorabil pentru principe, prin câștigarea războiului franco-prusian de către cea din urmă, au oferit cadrul necesar stabilității.

BIBLIOGRAFIE

- Carada-Theodorian, M. 1930. *Efimeridele*. I, București: Capitalei.
- Damean, S. L. (coord.). 2014. *Evoluția Instituțiilor Politice ale Statului Român din 1859 până astăzi*. Târgoviște: Cetatea de Scaun.
- Damean, S. L. 2016. *Carol I al României. Un monarh devotat*. Târgoviște: Cetatea de Scaun.
- Ghițulescu, M. 2011. *Organizarea administrativă a statului român modern 1859-1918*. Craiova: Aius.
- Giurescu, C. C. 1946. *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la moartea regelui Carol I*. București: Cugetarea-Georgescu Delafras.
- Iorga, N. 1916. *Politica externă a regelui Carol I*. București: Carol Göbl.
- Iorga, N. 1932. *Carol I-iu -o caracterizare-*. București: Datina Românească.
- Istoria românilor*. VII/ I. 2015. București: Enciclopedică.
- Kremnitz, M. 2014. *Regele Carol al României. Povestea unei vieți*. București: Corint.
- Neagoe, S. (Ediție îngrijită). 1992. *Memoriile regelui Carol I al României de un martor ocular*. I, 1866-1869. București: Scripta.
- Neagoe, S. (Ediție îngrijită). 1993. *Memoriile regelui Carol I al României de un martor ocular*. II, 1869-1875. București: Scripta.
- Polihroniade, M., Tell, A. C. 1937. *Domnia lui Carol I. I. 1866-1877*. București: Vremea.
- Rădulescu, A. 1932. *Organizarea Statului în timpul domniei lui Cuza-Vodă*. București: Cartea Românească.
- Rusu, I. 1997. *Forma de guvernământ - Drept constituțional*. București: Lumina Lex.
- Theodorian, C. 1937. Ploiești-Craiova. *Arhivele Olteniei* 89-91, pp. 22-35.

³² Rusu, 1997, pp. 86-87.

³³ Neagoe, 1993, pp. 158-159.

³⁴ Neagoe, 1993, pp. 164-165.

³⁵ *Istoria românilor*, 2015. p. 634.